

Početna › Temati › Zakonske kontradiktornosti i iluzorna prava

Zakonske kontradiktornosti i iluzorna prava

Piše: **Iva Rosandić** 09.11.2024.

Foto: Werner Redlich / Pixabay

Hrvatska kinematografija oslanja se na bogatu tradiciju filma nastalog u jugoslavenskom periodu, čije su teme i motivi duboko isprepleteni sa suvremenom produkcijom, a u kulturnom prostoru egzistiraju gotovo samostalno, kao opće spoznatljive točke zajednička naslijeđa. Ipak, dio filmova javnosti nije lako dostupan, a osim povremenog emitiranja na specijaliziranim kanalima ili kvalitativno neadekvatnih verzija u internetskim prostranstvima, najčešće nema priliku uvida u vlastitu baštinu. Sam je pojam kulturne baštine u svojoj srži otvoren, predstavlja: zajedničko bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta, [kako nas podučava Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske](#), nadležno za njeno identificiranje i zaštitu. Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturne baštine, u tom pothvatu sinergijski djeluju svi povezani faktori, privatni vlasnici, institucije i nadinstitucionalni mehanizmi.

U skladu s navedenim, filmsko se naslijeđe tretira kao ono od neizostavna interesa za

razumijevanje kasnijih razvojnih društveno-kulturnih putova. Za njegovu se zaštitu, pohranu, a u idealnom slučaju i prezentaciju, brine nadležna ustanova, koju smo detaljnije opisali [u prethodnom tekstu](#) – **Hrvatski filmski arhiv**. Uvjetovana strukturnim okvirom, djelovanje usmjerava na restauraciju i očuvanje, dok su mogućnosti prezentacije limitirane nerijetko neriješenim statusom građe. Riječ je o temi koja se godinama proteže u javnom prostoru, a unatoč kontinuiranom priznavanju nelogičnosti od strane institucija, ostaje u limbu raznorodnih ambicija uključenih aktera.

Temeljni se problem svodi na neriješeno pitanje vlasništva nad filmovima nastalim u Jugoslaviji, a koje su omogućili netransparentni privatizacijski procesi devedesetih, što rezultira pretenzijama privatnih vlasnika na slobodno raspolaganje filmovima, svojedobno javno financiranim, čak i kad zakonska uporišta sugeriraju drugačije. Jedno od njih proizlazi iz Zakona o arhivskom gradivu, kojim se naglašava da bi gradivo nastalo do 30. svibnja 1990. trebalo biti dohvatljivo javnosti. Kompleksna je problematika podložna nizu proturječnih zakonskih rješenja, odakle proizlaze nesnalaženja, kontradiktorna tumačenja i zahtjevi, koji najčešće previđaju pravo javnosti na neometani i slobodni pristup. Pročelnik Filmskog arhiva **Dinko Majcen** sumira suštinu: **“Trenutno u Republici Hrvatskoj ne postoji neovisno tijelo ili institucija čija je osnovna funkcija briga o hrvatskoj audiovizualnoj baštini, niti postoji jedinstveni pravni okvir koji bi se bavio složenim problemima vezanim uz pitanja zaštite i vlasništva nad AV baštinom.”**

Snaga u detalju

No, nisu svi primjeri odnosa prema baštinskim filmovima nužno problematični. Neki mogu biti preuzeti kao model smislenog i odgovornog postupanja, pri čemu je važno primijetiti da su predvodnici dobre prakse javne institucije. Ustanova **Zagreb film** naprimjer, raspolaže impresivnom zbirkom radova nastalih u periodu od 1951. do 2014. godine. **“Zbirka sadrži jedinstveno arhivsko gradivo koje ima osobitu vrijednost ne samo kao izvor za povijesna i druga društvena istraživanja, nego i kao nenadomjestiv dio ukupnog povijesnog i kulturnog naslijeđa Republike Hrvatske. Zagreb film je nositelj prava na svoju filmsku zbirku, koja ima status Zaštićenog kulturnog dobra u Registru Ministarstva kulture pod oznakom Z-6488”**, navodi nam **Sanja Borčić** iz Zagreb filma.

Činjenica da je status zbirke jasan olakšava daljnje postupanje, privlačenje sredstava za restauraciju, kao i ostvarivanje partnerstva u financijski zahtjevnim projektima. Nadalje naglašava:

“Kao nositelj prava na svoje arhivske filmove, Zagreb film ima kontrolu nad

njihovim korištenjem, distribucijom i uvjetima prikazivanja. Ovaj status omogućava upravljanje restauracijom i dostupnošću zbirke, kao i određivanje pravila za javna prikazivanja, licenciranje i eventualna partnerstva za distribuciju. Time se osigurava da filmska baština ostane pod odgovarajućom zaštitom, dok se istodobno omogućava šira valorizacija kroz dostupnost publici i institucijama zainteresiranim za kulturnu baštinu.”

Za publiku ostaje ključno da su digitalizacija i otvorene platforme omogućili neometani pristup sadržaju, temeljnim djelima hrvatske dokumentaristike, kao i međunarodno najpriznatijem segmentu naše kinematografije – Zagrebačke škole crtanog filma.

Ono što je u jednom primjeru funkcionalno riješeno, u drugom je kamen spoticanja. Izostanak efikasnog djelovanja institucionalnih mehanizama, za posljedicu ima da velik broj filmova, kojima je svojevremeno producent bilo državno poduzeće **Jadran film**, javnosti biva nedostupan. Budući da država nije na vrijeme poduzela mjere i pravo raspolaganja filmovima prenijela na odgovarajuću instituciju, danas svjedočimo neargumentiranim lamentacijama privatnih vlasnika poduzeća, koje s onim starim dijeli tek ime, o zamišljenom pravu na raspolaganje.

“U nekim drugim zemljama sa *socijalističkim naslijeđem* to pitanje je riješeno prenošenjem prava na neku od institucija – u Češkoj na Kinoteku, u Makedoniji, Sloveniji, Rumunjskoj, Bugarskoj, Njemačkoj za filmove nekadašnje DDR na filmski centar (pandan našem HAVC-u)”, navodi nam smisljena rješenja Majcen.

Trenutno se stanje manifestira kroz nemogućnost djelovanja svake strane, a dok će Filmski arhiv o državnom trošku građu čuvati od propadanja, neriješen status onemogućava dohvaćanje europskih fondova. Suradnja s producentima na restauraciji nije neuobičajena, s Jadran filmom to nije slučaj, a iako njihov fond uključuje najprominentnija ostvarenja naše kinematografije, njima se ne može slobodno raspolagati. Na upit o eventualnim greškama o zaključivanju u opisanom smjeru, nisu nam odgovorili.

Suvremeno bunkeriranje

Pravne zavrzlake u konačnici pogađaju publiku. Filmski arhiv pohranjenu građu može doduše prikazivati u nekomercijalne i obrazovne svrhe, no tu se javlja već tematizirani nedostatak projekcijskog prostora. Problem nastaje u svakom pokušaju međunarodne promocije i, što je za naš kontekst najvažnije, nemogućnosti organiziranja digitalnih platformi. **“Neregulirani odnosi s nositeljima prava onemogućuju prezentaciju baštinskih filmova u svijetu i stvaranje *online* sustava za promociju tih naslova i autora, iako je Ministarstvo kulture i medija**

uložilo značajna sredstva u projekt e-kultura. U tom sustavu je trenutno tridesetak baštinskih naslova nad kojima je pitanje prava javne objave riješeno, no Arhiv bi mogao trenutno uvrstiti još 400-tinjak naslova kada bi to pitanje bilo adekvatno riješeno”, iznosi poraznu faktografiju Majcen.

Situaciju dodatno kompliciraju pravno neregulirana autorska prava nasljednika, i, koliko god to bilo teško racionalno obrazložiti, nasljednici koji ne dopuštaju prikazivanje filmova. Stoga, temeljni odnosi bivaju stihijski (ne)uređeni, a bez konkretnog tijela koje bi se pobrojanim sistematski pozabavilo, teško možemo očekivati bitnije pomake.

Uvijek se iznova vraćamo na početak i nužnost temeljnog preustroja, pri čemu je nemoguće amnestirati Ministarstvo kulture i medija, nadležno za problematiku, kojoj se nominalno posvećuje, iako o njoj nema govora u Nacionalnom planu razvoja kulture i medija (2023-2027). Ne bismo li pobliže saznali o planovima, potencijalnim rješenjima, obratili smo se *press* službi Ministarstva, no opetovani su upiti ostali bez reakcije. O ulozi HAVC-a [već smo pisali](#) – svoju funkciju shvaćaju zagovaračkom, a uzmemo li u obzir izostanak konkretnih alata djelovanja, ni ne preostaje im više. Ta je odgovornost na najvišim državnim tijelima, no sudeći po dosadašnjem (ne)činjenju, nije izgledno da razumiju srž fenomena. Očito, svi bi akteri, posredno i neposredno orijentirani na film, trebali inzistirati na kolektivnom pronalaženju odgovora na neodrživu situaciju, odnosno na osnivanju tijela usmjerenog na pročišćavanje nejasnih, zastarjelih i neproduktivnih relacija u korist javnog interesa. U trenutnoj poziciji zakinuti ostaju svi, a kulturno polje osiromašeno za diseminaciju vrijednosti i ideologija reflektiranih u filmovima, baš kao što se u našem ophođenju prema prošlom reflektiraju one suvremene.

Ovaj tekst objavljen je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz Programa poticanja novinarske izvrsnosti. Dozvoljeno je prenošenje sadržaja uz objavu izvora i imena autora.